

**Gradivo za seminar v okviru projekta CELIP z naslovom
»PROBLEMI LICENCIRANJA V KNJIŽNICAH«
Ljubljana, 16. november 2001**

Načela licenciranja

Pripravil IFLA Committee on Copyright and other Legal Matters (CLM)

Uvod

1. Svetovno tržišče vseh vrst elektronskih informacij se zelo hitro razvija, ko založniki in dobavitelji elektronskih informacij poskušajo pritegniti knjižnice vseh tipov (splošne, visokošolske, specialne, nacionalne) kot stranke. Tudi danes knjižnice po vsem svetu nadaljujejo svojo vlogo kot posredniki med državljani, vključno s tistimi, ki so člani različnih institucij, in viri z informacijsko ali kulturno vsebino; to vlogo, kot je videti, opravljajo knjižnice v elektronskem okolju še bolj zavzeto kot pri tiskanih virih. Tako kot knjižnice razvijajo metode arhiviranja in prezervacije za tradicionalne vire, iščejo tudi načine za arhiviranje in prezervacije elektronskih virov, ki bodo omogočili njihovo dolgoročno uporabnost in dostopnost. Vprašanje cen ostaja problem: knjižnice še vedno izražajo pomisleke ob dejstvu, da so elektronski viri videti dražji od njihovih tiskanih verzij.
2. Knjižnice odločno podpirajo razširitev izjem, ki jih predvidevajo zakoni o avtorskih pravicah, tudi na elektronsko okolje, se pa zavedajo, da je potrebno na nekaterih področjih pripraviti drugačne postopke za elektronske publikacije. Za IFLO je pri razvoju licenc pomembno predvsem:

2.1 Uporaba elektronskih virov je trenutno navadno definirana s pogodbami, ki jih poznamo pod imenom licence. Licence podrobno opisujejo pogoje odnosa med dobaviteljem in knjižnico. Za večino udeležencev v upravljanju z informacijami so pogodbe razmeroma nov način delovanja (v 90. letih)

2.2 Licence so čisto tržni dogovori, v katerih se zainteresiran dobavitelj in zainteresiran kupec informacijskega vira skupaj od primera do primera, od vira do vira dogovorita o pogojih.

2.3 Pravice uporabnikov so definirane v licencah. Te niso pod vplivom (razmeroma dobro razumljene) zakonodaje o avtorskih pravicah v tolikšni meri, kot to velja za tradicionalne formate.

2.4 Knjižnice svojim uporabnikom navadno omogočajo dostop do teh virov kot dostop na daljavo do založnikovega oz. dobaviteljevega spletnega mesta. Pri tem pa je zaskrbljujoče nejasna razporeditev nalog in stroškov za dolgoročno arhiviranje in prezervacijo elektronskih virov med knjižnico in dobaviteljem. Licenca sicer ne more v celoti razrešiti celotne zahtevne problematike elektronskega arhiviranja, lahko pa vključuje zadolžitve in pričakovanja obeh strank.

3. IFLA pozitivno gleda na licenciranje, kljub nerešenim ključnim problemom. Licenciranje je še posebej našlo odgovor na zahtevne poslovne dogovore med dobavitelji informacijskih virov in konzorciji različnih velikosti in vrst. IFLA spodbuja in podpira vse vrste knjižnic, ki se pogajajo kot konzorciji. Kljub temu, da licence urejajo uporabo elektronskih virov, knjižnice in njihovi uporabniki še vedno potrebujejo dobro uravnoteženo nacionalno zakonodajo s področja avtorskih pravic, ki upošteva ne samo pravico do priznanja in nadomestila lastniku avtorskih pravic, ampak tudi ključne potrebe javnega informiranja, izobraževanja in raziskav. To ravnotežje, zagotovljeno z dobro avtorsko zakonodajo, se mora odražati tudi v licencah za elektronske vire.

V nadaljevanju so prikazani osnovni principi licenciranja IFLE, ki naj prevladajo v pogodbenih odnosih pisnih pogodbah med knjižnicami in dobavitelji informacijskih virov.

Licence in zakonodaja

P1. Licenca je dogovor med knjižnico, ki želi dati elektronski vir na voljo svojim bralcem oziroma članom, in izdajateljem ali prodajalcem, ki ima pravice do takih virov in jih želi ponuditi na knjižničnem tržišču. Licenčna določila in pogoji morajo biti strankama v celoti na voljo pred pripravo pogodbe za te vire. Pogoji licence so predmet dogovora in pogajanja med strankama.

P2. Če licenca ni predmet pogajanj (licence, ki stopijo v veljavo s klikom ali ko uporabnik odpre embalažo), naj bodo njena določila v skladu z politiko družbe na področju avtorskih pravic, varovanja zasebnosti, intelektualne svobode in zaščite potrošnikov.

P3. Licence (pogodbe) za informacijske vire naj ne izključujejo ali zmanjšujejo pravic, ki jih uporabniku daje ustrezen zakon o avtorskih pravicah.

P4. Izbran ustrezen zakon o avtorskih pravicah naj bo sprejemljiv za obe strani. To naj bi bil po možnosti nacionalni ali državni zakon stranke, ki licenco pridobiva.

P5. Licenca naj bo napisana v primarnem jeziku uporabnikov knjižnice, v tem jeziku naj se tudi vršijo pogajanja.

Licence in vrednote

P6. Licenčna pogodba naj bo jasna in popolna, upošteva naj potrebe vseh strank. Pomembni pogoji naj bodo posebej definirani, da bodo povsem razumljeni.

P7. Licenca naj uravnoteži pravice in dolžnosti obeh partnerjev.

P8. Licenca naj predvidi čas in način razreševanja nasprotij pred prekinitvijo pogodbe in tožbo.

P9. Pogodbene stranke morajo imeti pravico svojega umika od dogovora pod primernimi in vnaprej predvidenimi pogoji.

Licence: Dostop in uporaba

P10. Licenca naj omogoča dostop vsem uporabnikom, ki so povezani s stranko, ki licenco pridobiva (samostojno institucijo ali konzorcijem), in to tako tistim, ki se nahajajo v prostorih strank, kot tistim izven teh prostorov.

P11. Licenca naj omogoča dostop tudi posameznikom, ki s stranko, ki pridobiva licenco, niso povezani, se pa nahajajo v njenih prostorih.

P12. Licenca naj omogoči tudi dostop iz dislociranih prostorov, ki so v sklopu organizacije, ki pridobiva licenco.

P13. Dostop na daljavo naj bo omogočen z uporabniško prijaznim vmesnikom na spletni strani.

P14. Podatki naj bodo za prenos v lokalni računalnik pripravljene v različnih standardnih formatih (npr. PDF, HTML, SGML), ki omogočajo prenos v različne računalniške sisteme in omrežja.

P15. Licenca naj uporabnikom dovoli brez omejitev najmanj branje, prenos podatkov v svoj računalnik in tiskanje za lastne osebne potrebe.

P16. Viri, do katerih uporabniki dostopajo na daljavo (na ponudnikovih spletnih mestih), naj imajo organizirano primerno pomoč uporabnikom in naj bodo dostopni 24 ur na dan, razen ob kratkih, strankam vnaprej napovedanih izpadih. Če dostopnost ne ustreza dogovoru, so možne odškodnine.

P17. Vsebina vira (posameznega ali skupine) naj bo čimbolj stabilna, o spremembah mora biti stranka obveščena. Če dogovor o vsebini ni upoštevan, so možne odškodnine.

Licence in končni uporabniki

P18. Knjižnice morajo izobraževati svoje uporabnike o primerni rabi elektronskih virov in morajo izvajati ustrezne ukrepe za preprečevanje nezakonite uporabe. Knjižnice morajo sodelovati s ponudniki, da ti ustavijo

nezakonita dejanja, če do njih pride. Kljub temu pa knjižnice niso kazensko odgovorne za dejanja svojih uporabnikov.

P19 Ni primerno od posameznega uporabnika zahtevati potrditev pogojev pogodbe (npr. s klikom), če je knjižnica ali druga institucija že podpisala ali pa pripravlja pogodbo v imenu svojih uporabnikov.

P20. V licenci in pri vseh posegih ponudnika ali posrednika je potrebno upoštevati in spoštovati uporabnikovo zasebnost.

P21. Ponudnik, ki vire ponuja vire preko računalniškega omrežja, mora pripraviti podatke o uporabi (ne pa o uporabnikih), tako da knjižnici, ki je podpisnik licenčne pogodbe, omogoči ocenjevanje učinkovitosti uporabe vira.

Licence in trajni dostop

P22. Licenca mora vključevati določila za cenovno dostopen in primerno izveden trajen dostop do licenciranih informacijskih virov.

P23. Licenca mora vsebovati določila o dolgoročnem dostopu in arhiviranju elektronskih informacijskih virov in jasno opredeliti s tem povezane odgovornosti.

P24. Cene naj bodo oblikovane tako, da spodbujajo uporabo. Na primer:

- številni dobavitelji postavijo nižjo ceno za elektronski vir kot za tiskano verzijo, če ta obstaja
- številni dobavitelji ponujajo spodbude kot npr. posebne cene za konzorcije, izbiro različnih modelov oblikovaja cene in podobno

P25. Cene naj bodo v celoti razkrite, brez skritih obveznosti.

P26. Cena za elektronsko verzijo naj ne bo povezana z nakupom tiskane verzije. Paketna cena je primerna le, če je predstavlja ugodnost za kupca.

P27. Stranka ne sme biti na noben način kaznovana, če odpove tiskano verzijo in hkrati naroči elektronsko.

P28. V splošnem so določila o tajnosti določil pogodbe neprimerna.

Medknjižnična izposoja

P29. Vključena morajo biti določila za medknjižnično izposajo in podobne storitve.

P30. V splošnem naj bo knjižnicam omogočeno, da posredujejo informacije v primerni količini iz licenciranih virov tudi knjižnicam, ki niso podpisale pogodbe za uporabo tega vira, če bo te informacije uporabljal konkretni uporabnik.

Poučevanje in učenje

P31. Licence naj podpirajo poučevanje in učenje z omogočanjem online učnega gradiva od osnovnošolskega do univerzitetnega nivoja. Gradivo naj bo dostopno preko povezav in kopij specifičnega gradiva, povezanega s poukom.

P32. Samostojno učenje na daljavo predstavlja poseben izziv za izobraževalne institucije in knjižnice. Ponudniki informacij morajo upoštevati povezavo uporabnikov z institucijami in knjižnicami ne glede na njihovo lokacijo in morajo omogočati enostaven dostop do elektronskih virov.

Dokument je sprejel Upravni odbor IFLE v marcu 2001.